

نکاتی درباره محیط آموزشی و انگیزش

- چگونه می‌توان مشارکت دانشجویان را در یادگیری تقویت کرد؟
- انگیزه‌های درونی و بیرونی مؤثر در آموزش کدامند؟
- چگونه می‌توان محیط آموزش را بهبود بخشید؟

آیا تا به حال به دانشجویانی برخورد کرده‌اید که وقتی سؤالی را از آن‌ها می‌پرسید در مقابل پرسش واکنش منفی از خود بروز دهند؟ برخی اوقات دانشجو یک سؤال خاص را در یک وضعیت، تهدید کننده و مایه سرافکنندگی می‌داند و در شرایطی متفاوت، چالش‌زا و تحریک کننده بیاید. چه عاملی یک محیط یادگیری را ناراحت کننده و محیط دیگر را خوشایند می‌سازد؟ فاصله سنی کم دستیاران با کارورزان پزشکی نقش مهمی در درک مقابل معلم - دانشجو دارد و باعث می‌شود عوامل انگیزشی یادگیری بهتر شناسایی شوند.

یادگیری به چندین عامل وابسته است ولی یکی از حیاتی‌ترین آن‌ها مشارکت دانشجو است:

میزان مشارکت دانشجوی، با توجه به تجربه‌های پیشین او تحت تأثیر سبک و محیط یادگیری قرار دارد. در نظریه‌های یادگیری بزرگسالان، آماده‌سازی شرایط و جو مناسب برای یادگیری به اندازه ارائه اطلاعات یا تجارب، اهمیت دارد.^۱

انگیزش یادگیری

انگیزه می‌تواند درونی (از سوی دانشجو) و بیرونی (از سوی عوامل بیرونی) باشد. ارزیابی‌ها، آزمون‌ها معمولاً عامل انگیزشی خوبی برای دانشجویان هستند. انگیزه درونی هر دانشجو تحت تأثیر تجربیات پیشین، تمایل به ارتقا و دانش‌اندوزی و ارتباط یادگیری با آینده کار و زندگی* او قرار دارد.

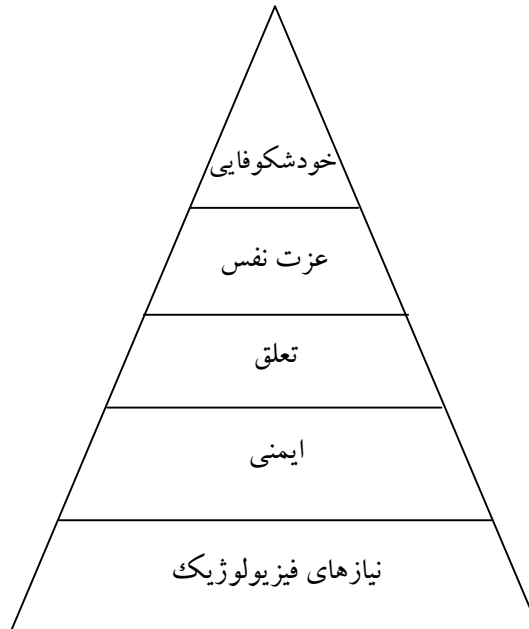
نقش استاد و دستیار به عنوان مربی در انگیزش دانشجویان پررنگ است. علاقه به موضوع، علاقه به تجربیات دانشجویان و راهنمودهای روشن همراه با لطف و دوستی، همگی به تقویت انگیزه دانشجو کمک می‌کند و فرایند گردآوری و تحلیل اطلاعات و فهم و درک او را بهبود می‌بخشد. گاهی انگیزش درونی مناسب می‌تواند تحت تأثیر عوامل بیرونی تضعیف شده یا حتی دیدگاه دانشجو تخریب شود. عواملی که تمرکز دانشجو را بر هم می‌زنند نگرش‌های نامناسب استادان و فضاهای فیزیکی نامناسب، دانشجویان را به عدم مشارکت در یادگیری فرا می‌خواند.

¹ Hutchinson L, 2003

* Career

فصل چهارم: نکاتی درباره محیط آموزشی و انگیزش

آبراهام مازلو^۱، برای نمایش عوامل سازنده انگیزش مدلی را در دهه ۱۹۵۰ ارائه نموده است که پیش از تحقق خودشکوفایی^۲ که در رأس همه قرارداد باید لایه‌های پیشین شامل نیازهای فیزیولوژیکی^۳، نیازهای ایمنی^۴، تعلق^۵، عزت نفس^۶، وجود داشته باشند (بنگرید به نمودار شماره ۱-۱۴).

نمودار ۱-۱۴، سلسله مراتب نیازهای مازلو

¹ Maslow AH.

² Self- actualization

³ Physiologic

⁴ Safety

⁵ Love and belongingness

⁶ Self steem

نیازهای فیزیولوژیک

هر چند برآورد شدن نیاز به غذا، آب و آسایش به نظر تکرار مکررات است، بسیاری از ما تجربه کرده‌ایم که مثلاً اداره جلساتی که در هوای سرد یا بسیار گرم و یا در محل‌های شلوغ و یا در کلاس‌هایی که صدای بلند است، راحتی برای نشستن ندارند برگزار می‌شوند و نیز تدریس در جلسات طولانی، آموزش بالینی در مانگا‌های پرسر و صدا و شلوغ یا اتاق‌های بیمارستانی نامناسب، تا چه حد دشوار است.

عوامل فیزیکی می‌توانند آسایشی را که لازمه تمرکز و توجه است برای استادان و دانشجویان دشوار سازند. اطمینان از وجود زمان‌های استراحت به حد کفایت و توجه به محیط فیزیکی، بخشی از وظایف معلم است.

ایمنی

معلم باید محیطی را برای دانشجویان فراهم آورد که در آن تجربه کنند، نگرانی‌ها و علایق خود را مطرح کنند، حوزه‌های کمبود اطلاعات خویش را شناسایی نمایند و حدود خود را گسترش دهند. ایمنی می‌تواند به راه‌های گوناگون نظیر تحقیر و تمسخر، مزاحمت و تهدید به فاش کردن اجباری جزئیات شخصی مخدوش شود.

معلمین می‌توانند با توجه به میزان دانش دانشجویان و شکاف‌ها و کاستی‌های آن به عنوان محرک یادگیری و نه دلیلی برای تمسخر، فضایی توأم با احترام بیافرینند.

به یاد داشتن نام دانشجویان و مشارکت دادن آن‌ها در تعیین مقررات پایه کلاس نمونه‌های دیگری از راه‌های تقویت اعتماد دوجانبه است. بازخورد در مورد عملکرد که از ضروریات آموزش است، باید با احترام به دانشجو و به شکلی سازنده ارائه شود.

احساس تعلق

عوامل بسیاری به ایجاد حس تعلق گروهی یا تیمی در دانشجو کمک می‌کنند. برای مثال می‌توان به نمونه‌های زیر اشاره کرد: مورد احترام بودن، اجازه اظهارنظر، مورد توجه قرار گرفتن نظرات، محول شدن نقش مفید و داشتن همکارانی که سابقه و تجربیات و اهداف مشابه دارند.

می‌توان به دانشجویان با دخالت دادن و مورد مشورت قرار دادن انگیزه داد. نظرات آن‌ها در مورد اهداف و ساختار دوره باید خواسته شود، ارزشمند شناخته شود و بر مبنای آن اقدام گردد. در آموزش بالینی هیأت علمی باید توجه داشته باشند که طوری عمل کنند که دانشجویان احساس نکنند مورد بی‌توجهی واقع شده‌اند، یا در حاشیه قرار دارند یا سد راه دیگران شده‌اند. در عوض باید دانشجویان را به عنوان سرمایه یک گروه خدماتی یا واحد بالینی مدنظر قرار دارد.

عزت نفس

بعضی از نکاتی که در بالا به آن‌ها اشاره شد، مستقیماً به ارتقای عزت نفس کمک می‌کند. چرا که به دانشجو حس «ارزشمند بودن» می‌دهد. تحسین، قدردانی و انتقاد سازنده و نه تخریب‌کننده حایز اهمیت هستند.

تجربه‌های مثبت زیادی برای استوار شدن عزت‌نفس مورد نیاز است ولی تنها یک نظر نامهربانانه و از روی بی‌فکری، برای نابودی آن کافی است. دستیاران می‌توانند با تجربه‌های مثبت دوران دانشجویی خود به دانشجویان کمک کنند.

خودشکوفایی

اگر استاد به عوامل انگیزشی که در بالا بر شمرده شد توجه نمایند، تحقق این عوامل، محیطی آرمانی فراهم می‌نماید که در آن دانشجو می‌تواند به بالندگی برسد.

محیطی که بدون اضطراب، انگیزش درونی را تشویق می‌نماید و راه را به سوی رویکرد یادگیری «عمقی» هموار می‌نماید. البته ممکن است برای دسته‌ای از دانشجویان (آموزش بر حسب انتخاب دانشجو^۱) چندان قابل استفاده نباشد. ممکن است لازم باشد استادان تناسب دوه (یا بخش خاصی از آموزش) را برای چنین دانشجویی مورد توجه قرار دهند.

تناسب

تناسب^۲ یادگیری، ارتباط نزدیکی با انگیزش دارد: تناسب از نظر نیازهای فوری، کارآیی، اخذ گواهی یا درجه علمی بدون توجه به محتوای آموزشی. یادگیری فقط به صرف آموختن در آموزش عالی امروز که به سمت آماده‌سازی شغلی افراد پیش می‌رود، جایگاهی ندارد.

¹ Education offer

² Relevance

دانشجویان از برخی دوره‌های برنامه آموزش پزشکی هیچ‌گاه چندان دل‌خوشی نداشته‌اند. استادان و مربیان باید برای دانشجویان توضیح دهند که چرا این دوره‌ها ضرورت دارند و چگونه با کار آینده آن‌ها ارتباط پیدا می‌کنند. فراهم کردن امکان تجربه مستقیم برای دانشجویان از طریق مهیا کردن برخورد تجربه بالینی زودهنگام در برنامه آموزشی می‌تواند مفید واقع شود. به همین شکل، یادگیری علوم پایه پزشکی در زمینه فعالیت‌های بالینی، پایه یادگیری مبتنی بر مسأله¹ را تشکیل می‌دهد.

یک مسأله چالش‌زا دانشجویانی هستند که برای اخذ مجوز باید دوره آموزشی خاصی را که هیچ ارزشی در جهت‌گیری شغلی آتی‌شان ندارد، بگذرانند. باید در مورد نقطه توازن میان نیازهای فردی و انتظار ارایه سطح مناسبی از رفتار حرفه‌ای توافق حاصل آید.

استاد در نقش الگو

دستیاران در نقش استاد یا تسهیل‌گر، یکی از قدرتمندترین متغیرها در محیط آموزشی به شمار می‌آیند. اعمال، نگرش‌ها (که با آهنگ صدا و نقطه نظرات ارایه شده مشخص می‌شود)، شور و شوق و علاقه آن‌ها به موضوع به طور غیرمستقیم بر دانشجو تأثیر می‌گذارد. قابلیت پیام‌های نامحسوس بسیار زیاد است؛ رفتار یا اظهار نامناسب هر یک از پزشکان و مربیان مورد توجه دانشجویان قرار می‌گیرد. در بدترین حالت دانشجویان از آن رفتار تقلید

¹ PBL

می‌کنند؛ در بهترین حالت به طور ضمنی به دانشجویان مجوز داده می‌شود که آن عمل را انجام دهند.

بهبود محیط آموزشی:

کلاس، جلسات، سمینارها، سخنرانی

دمای اتاق، راحتی صندلی‌ها، صدای محیط و عوامل بصری سلب‌کننده تمرکز، همگی از عوامل محیطی هستند که می‌توانند بر تمرکز و انگیزش تأثیر گذارند. بعضی از این عوامل در اختیار استاد هستند و برخی دیگر، بیرون از این حیطه قرار می‌گیرند.

احترام به دانشجو و نیازهای وی، تحسین، تشویق و مشارکت همگی می‌توانند به تجربه یادگیری مثبت بیانجامند. عدم تهدید شخصیت و عزت نفس دانشجو ضروری است هر چند چالش‌هایی در این زمینه می‌تواند رضایت‌بخش و لذت‌بخش باشند.

آموزش گروه کوچک بازخورد فردی را تسهیل می‌کند، ولی آرایش جای نشستن دانشجویان بر مشارکت آن‌ها تأثیر مهمی دارد. اگر برای نمونه، دانشجویان به طور مرسوم کلاس‌های درس به صورت ردیفی بنشینند، افرادی که در دو سر ردیف قرار دارند احساس می‌کنند بیرون مانده‌اند. دایره‌وار نشستن تعامل را تشویق می‌کند. این قالب به استاد امکان می‌دهد کنار فردی پرحرف بنشیند و با خارج کردن وی از حیطه تماس چشمی میزان ورود او به بحث را تعدیل نماید. دانشجوی ساکت را می‌توان در نقطه

فصل چهارم: نکاتی درباره محیط آموزشی و انگیزش

مقابل نشانند تا از طریق ابزارهای ارتباطی غیر کلامی وی را تشویق به مشارکت کرد. دانشجویان همچنین می‌توانند در گروه‌های بدون تسهیل‌گر در مورد موضوعی کار کنند که آن‌ها را توانمند می‌سازد در گروه‌ها کار کنند و کارهای مرتبط با یادگیری را با هم تقسیم و مبادله نمایند.

جدول ۱-۱۴، چک‌لیست برای تضمین محیط فیزیکی مناسب

- آیا اندازه اتاق مناسب است؟
 - آیا دما مناسب است؟
 - آیا عواملی که تمرکز را بر هم می‌زنند وجود دارد (سر و صدا، یا عوامل بصری سلب تمرکز خارجی یا داخلی)؟
 - آیا جای نشستن کافی است؟ آرایش نشستن دانشجویان چگونه باید باشد؟
 - آیا تجهیزات سمعی بصری به درستی کار می‌کنند؟
-

شرایط بالینی

در موقعیت‌های واقعی، نقش دوگانه معلمی و پزشکی می‌تواند بسیار پیچیده گردد. دانشجویان از نزدیک کار پزشک را مشاهده می‌کنند و پیام‌های نهان مربوط به طبابت را درمی‌یابند. دانشجویان باید احساس کنند که از جانب آن‌ها خطر ایجاد ناراحتی یا ضرر غیرلازم به بیمار یا خانواده وی وجود ندارد. آن‌ها باید همچنین احساس کنند از تمسخر و تحقیر هم در امانند. ایجاد این حس که ورود آن‌ها به محل و یا عهده‌داری وظیفه جدید به گرمی پذیرفته می‌شود، به یادگیری آن‌ها کمک می‌کند (بنگرید به جدول‌های شماره ۲-۱۴ و ۳-۱۴).

جدول ۲-۱۴، چک‌لیست برای آموزش در شرایط بالینی

- آیا بیماران و خانواده‌هایشان به حضور دانشجویان رضایت داده‌اند؟
 - آیا کارکنان می‌دانند که آموزش برنامه‌ریزی شده است و می‌دانند چه نقشی باید ایفا نمایند؟
 - آیا برای تمام شرکت‌کنندگان جای کافی وجود دارد؟
 - چه مدت زمان برای آموزش اختصاص داده شده است؟
 - چگونه می‌توان تمهیدی فراهم آورد که دانشجویان احساس کنند مفید هستند (مثلاً «پیش‌کاروری» و معرفی بیمار)؟
-

جدول ۳-۱۴، برخورد مؤثر و اخلاقی با بیمار

- در مورد این که کدام بخش از آموزش به تماس مستقیم با بیمار نیاز دارد دقت کنید (آیا بحث در کنار تخت بیمار ضروری است؟).
 - همواره پیش از بردن دانشجو بر بالین، رضایت بیمار و مشارکت او را جلب کنید.
 - اطمینان حاصل کنید که دانشجویان محرمانه بودن همه اطلاعات مربوط به بیمار، چه نوشتاری و چه گفتاری را رعایت می‌کنند.
 - در شرایط مقتضی، هر چه ممکن است بیشتر بیمار را در آموزش دخالت دهید.
 - از بیمار بازخورد بخواهید (در مورد ارتباط، نگرش‌ها و برخورد در بالین).
 - پس از جلسه به بیمار توضیح لازم را ارائه دهید (بیمار ممکن است سؤال داشته باشد یا در طول جلسه مسأله حساسی مطرح شده باشد).
-

طراحی دوره و برنامه آموزشی

طراحان دوره‌های کوتاه مدت و بلند مدت باید در نظر داشته باشند که محیط یادگیری با دانشجویان بالقوه دوره سنخیت داشته باشد. حضور نماینده دانشجویان در کمیته‌های برنامه آموزشی، یکی از ابزارهای تضمین دوره‌های دانشجو محورتر است.

اهداف، کلان، اهداف اختصاصی و نحوه ارزیابی باید پیش از دوره اعلام و منصفانه تعیین شود. روش‌های آموزشی باید بر پایه تجربیات دانشجویان بنا شود تا محیطی مشارکتی پدید آورد. توزیع یافته‌های ارزیابی دوره به همراه آموزش هیأت علمی، به شناسایی و تصحیح رفتارهای نامطلوب در میان اعضای هیأت علمی کمک می‌کند. در ارزشیابی‌ها برای مرور اهداف کلان و اختصاصی دوره با دانشجویان باید راهی در نظر گرفته شده باشد.

در دوره‌های طولانی‌تر، سیستم‌های حمایت دانشجویان و فعالیت‌های غیررسمی که به ایجاد هویت جمعی منجر می‌شوند، باید حتماً مدنظر قرار گیرند. دانشجویانی که مشکلاتی دارند باید زود شناسایی شده و حمایت اضافی از آنها به عمل آید. این کار در فصل سرپرستی دانشجویان توسط دستیاران (منتور شیب) مورد بحث قرار گرفت.

ورزش اندیشه ۱۴

- انگیزه‌های دانشجویان خود را شناسایی کنید.
- نظر دانشجویان خود را درباره محیط آموزش بالینی جویا شوید.
- پیشنهادهای دانشجویان را برای بهبود شرایط آموزشی بررسی کنید.